

УДК: 342.95

DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2020-70-1-98-104>

Веселов Микола Юрійович,

кандидат юридичних наук, доцент

(Національний університет «Одеська юридична академія», м. Кривий Ріг)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3963-2764>

ЮВЕНАЛЬНА ПРЕВЕНЦІЯ В СИСТЕМІ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ

Статтю присвячено ювенальній превенції як складовій ювенальної юстиції, що включає суспільні відносини із профілактики деморалізації та деліктолізації дітей, припинення правопорушень з їхнього боку та стосовно них самих. Запропоновано авторську класифікацію видів ювенальної превенції, її заходів за окремими критеріями. Наголошено, що ювенальна превенція розглядається не тільки як вид діяльності, а ще і як принцип ювенальної юстиції та найкраща форма забезпечення інтересів дитини.

Ключові слова: дитина; неповнолітній; профілактика; ювенальна превенція; ювенальна юстиція.

Постановка проблеми. У найкращому розумінні запобігання та боротьба з ювенальними правопорушеннями є процесом, що складається з різного ступеня втручання в соціальні відносини, включно із правовою освітою, превентивним вихованням та профілактикою на рівні первинних соціальних інститутів (родини, закладів освіти, громади), а також заходами кримінально-правового реагування та реабілітацією неповнолітніх делінквентів, реінтегруванням їх у суспільному житті [1, с. 2]. Попередження правопорушень серед дітей має бути загальним соціальним завданням, на якому краще зосереджувати увагу до того, як із ними трапляється лихо [2, с. 2–3]. Тому першим серед завдань Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року постає профілактика саме таких правопорушень. Визнання необхідності превенції ювенальних правопорушень відповідає також і міжнародній позиції із цього приводу (див. Ер-Ріядські керівні принципи. – Прим. авт.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розв'язання проблем превенції (профілактики) правопорушень серед дітей привернуло увагу як закордонних, так і українських дослідників. Поміж них – Дж. Ван Буерен [3], Р. Дізлі та Д. О'Махоні [2], Р. Лобер, Д. Фаррінгтон та Д. Петечук [4], Е. Недзінскас та А. Янушаускас [5], С. Поволоцька [6], О. Користін [7], Н. Лесько [8], котрі аналізували стан та причини ювенальної злочинності, підкреслювали значення превенції в недопущенні цього негативного явища; Я. Костенко [9] розглядала цю діяльність уже як ювенальну превенцію, І. Іщенко [10] – як нову парадигму профілактики ювенальних правопорушень і захисту дітей. До того ж у вітчизняній науці ще не сформовано єдиного уявлення про поняття ювенальної превенції, її змістовне наповнення та співвідношення з інститутом ювенальної юстиції.

Формулювання цілей. Метою статті є формування уявлення про ювенальну превенцію як частину ювенальної юстиції, її змістовне наповнення (у контексті забезпечення прав дитини) та класифікація її видів (заходів).

Виклад основного матеріалу. Почнемо з того, що ювенальна юстиція є однією з основних форм забезпечення (захисту) прав дітей у специфічній сфері правовідносин – правосудді та інших суміжних із ним суспільних відносинах. Але, на наше переконання та

на думку деяких науковців, це не лише інший підхід до неповнолітнього правопорушника в межах кримінального провадження, а й сукупність міжгалузевих механізмів, процедур і програм, призначених для вилучення дитини з умов несприятливого оточення з метою усунення загрози її життю та здоров'ю або запобігання її подальшій девіації, а також повернення дитини до нормального суспільного життя в разі вчинення нею правопорушення [11, с. 48].

Комітет ООН із прав дитини вважає, що політика здійснення правосуддя щодо неповнолітніх без комплексу заходів, спрямованих на превенцію ювенальних порушень, страждає від серйозних недоліків [12, с. 8]. Дж. Ван Буерен слушно підкреслює: «Утрчання установ або закладів у життя дітей має використовуватися як “засіб останньої надії”» [3, с. 197]. В англійському (Закон про злочин та безладдя 1998 р., (ст. 37)), канадському (Закон про кримінальне правосуддя щодо молоді 2002 р., (преамбула)) законодавствах наголошується, що основною метою ювенального правосуддя є попередження правопорушень із боку дітей та молоді. Отже, будь-яка система ювенальної юстиції таку діяльність, як превенція (профілактика) правопорушень з боку дітей повинна розглядати як один з основних своїх принципів та першочергових напрямів функціонування.

Кілька слів скажемо стосовно основної термінології із цього питання. Ми переконані, терміни «профілактика», «запобігання», «попередження», «превенція» за системно-смысловим зв'язком є видовими, деякі з них – навіть синонімічними, але не абсолютно тотожними поняттями. Перші три поняття найчастіше вживаються як синоніми, за виключенням тих випадків, коли слово «попередження» згадується в нормативно-правових актах як акт застереження чи примусового заходу. Порівняно з профілактикою правопорушень серед неповнолітніх, термін «ювенальна превенція» є більш широким поняттям, оскільки, крім суто профілактичних заходів, включає і дії із припинення будь-яких негативних проявів з боку або стосовно дитини. Зараз у вітчизняній нормативно-правовій лексиці переважає використання терміна «профілактика» (індивідуальна профілактика, соціальна профілактика, профілактичний облік тощо). Водночас ми підтримуємо поширення терміна «превенція»: спершу – у науковому обігу, а поступово – і в нормативно-правовій лексиці. Це сприятиме уніфікації національної нормативно-правової термінології до міжнародної (де «профілактика» – це англ. «prevention»).

У широкому баченні ювенальна превенція – це відносно окремий (автономний напрям у системі ювенальної юстиції) вид суспільно-правових відносин, який має свій об'єкт правового впливу й систему суб'єктів, які цей вплив здійснюють у визначених законодавством межах. Крім того, вона одночасно є, по-перше, складовою частиною як соціальної, так і антидевіантної політики держави, а тому щільно пов'язана з такими суміжними інститутами, як соціальний захист сім'ї, дітей та молоді; по-друге, превентивне виховання, освіта, які сукупно вирішують комплекс загальних та спеціальних завдань з охорони дитинства, забезпечення прав дітей і їхніх законних інтересів [10, с. 115–116]. У контексті ювенальної юстиції об'єктом превентивного впливу є дуалістичне поєднання суб'єктивно-ювенальних (особистість дитини та її поведінка) та об'єктивно-соціальних факторів (середовище дитини: сім'я, освіта, громада, засоби масової інформації).

Залежно від функційно-адресної спрямованості в структурі ювенальної превенції можна виділити два блоки: 1) профілактику правопорушень серед дітей – ювенально-девіантну превенцію (від лат. «deviatio» – «відхилення»); 2) профілактику порушень прав дітей, попередження і усунення небезпеки для них самих – ювенально-протекційну превенцію (від лат. «protection» – «захист», «заступництво», «підтримка»).

До сфери уваги ювенально-девіантної превенції входить профілактика маргіналізації, деморалізації дітей, адміністративної деліктності, нарешті, ювенальної злочинності. Така послідовність відповідає стадіям формування антисуспільної поведінки дитини (див. формулу Р. Лобера, Д. Фаррінгтона та Д. Петечука. – *Прим. авт.*) [4, с. 4]).

На підставі аналізу національних та деяких іноземних правових актів у цій сфері публічного адміністрування можна виділити такі загальні завдання ювенальної превенції, як-от:

- проведення роботи із соціально-правового захисту дітей, соціально-психологічної реабілітації найбільш уразливих їхніх категорій;
- ужиття заходів стосовно запобігання дитячій бездоглядності, у тому числі здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб;
- ведення обліку дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, усиновлених, влаштованих до прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу та соціально-реабілітаційних центрів (дитячих містечок);
- забезпечення нормального фізичного й психічного розвитку неповнолітніх осіб, профілактику агресивної поведінки, мотивацію позитивних змін особистості та поліпшення соціальних стосунків;
- профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, ужиття в межах своєї компетенції заходів для їхнього усунення;
- ведення профілактичного обліку дітей, схильних до вчинення правопорушень та проведення з ними заходів індивідуальної профілактики;
- участь в установленні місцезнаходження дитини в разі її безвісного зникнення чи отриманні даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її безвісного зникнення;
- ужиття заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, насильству в навчальних закладах (булінгу), учиненому дітьми та стосовно них, а також жорстокому поводженню з дітьми;
- провадження діяльності, пов'язаної із захистом права дитини на здобуття загальної середньої освіти;
- здійснення контролю за умовами утримання і виховання дітей у закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, спеціальних установах і закладах соціального захисту для дітей незалежно від форми власності;
- забезпечення проведення соціально-виховної роботи із засудженими неповнолітніми із залученням батьків або їхніх законних представників;
- дотримання прав дитини при виконанні покарань у спеціальних установах для дітей та покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, а також у процесі здійснення заходів пробачії щодо неповнолітніх;
- захист неповнолітніх від шкідливого впливу, пов'язаного з мас-медіа, споживанням і реалізацією алкогольних напоїв, тютюнових виробів та участю в азартних іграх.

Багато в чому ювенальна превенція наслідуює ознаки профілактики, а остання переважно є видом соціально-управлінської діяльності. Отже, і ювенальна превенція здебільшого реалізується завдяки адміністративно-правовому механізму. Для найкращого аналізу змісту цього механізму та стратегії його вдосконалення важливе значення має теоретичне уявлення про класифікацію ювенальної превенції.

Залежно від узятого за основу розподілу критерію, виділено такі види ювенальної превенції:

- 1) за функційно-адресною направленістю – ювенально-девіантну та ювенально-протекційну (про це детальніше йшлося раніше);
- 2) за характером спрямованості та об'єктом впливу – загальну та спеціальну;
- 3) за масштабами та територією здійснення – загальнодержавну, регіональну (у межах однієї чи декількох областей), місцеву, чи муніципальну (у межах району, міста, селища), локальну (у межах одного чи декількох органів установ, закладів).

Крім того, залежно від характеру, функціональної та адресної спрямованості, підлягають певній диференціації і заходи, які становлять ювенальну превенцію:

1) залежно від об'єкту впливу – заходи спрямовані на: а) дитину безпосередньо (індивідуальна профілактика); б) її соціальне оточення (соціальна профілактика);

2) залежно від каузальності ювенальних правопорушень чи порушень прав дітей, виділяють такі підходи до здійснення ювенальної превенції: а) структурний (соціально-економічні перетворення в суспільстві); б) психологічний (психодіагностика та вплив на внутрішній (психологічний) стан неповнолітньої особи, правове інформування та виховання, стримування); в) ситуаційний (вплив на соціальні та фізичні фактори зовнішнього середовища, що впливають на дитину та її поведінку);

3) залежно від настання правових наслідків: а) правові заходи (ті, що спричиняють юридичні наслідки); б) неправові, чи організаційно-функціональні заходи (ті, що не спричиняють правових наслідків);

4) залежно від суб'єктів здійснення – заходи, що здійснюються: а) державними органами; б) органами місцевого самоврядування; в) неурядовими громадськими організаціями та активно налаштованими представниками місцевих громад; г) міжнародними установами та іноземними громадськими організаціями; ґ) науково-дослідними установами (незалежно від форми власності); д) юридичними та фізичними особами;

5) залежно від ретро-перспективного відношення до негативного факту чи фактору, у межах спеціальної ювенальної превенції виділяють заходи: а) первинної профілактики (ранньої превенції) – усунення негативних факторів зовнішнього середовища, тобто нівелювання соціальних умов, що лежать в основі причин девіантної поведінки; правове виховання; створення або підтримання сприятливого клімату для нормальної соціалізації та розвитку комунікативних зв'язків дітей та молоді; б) вторинної профілактики (у англомовних публікаціях та правових актах можна зустріти такий їхній аналог, як «заходи втручання») – запобігання деліктолізації та криміналізації неповнолітніх маргіналів, робота з дітьми «групи ризику», певними категоріями дітей, що перебувають на профілактичному обліку; в) третинної профілактики («заходи відволікання») – попередження рецидиву з боку неповнолітніх, що вже вчинили правопорушення (реабілітація);

б) залежно від методу та форми впливу на об'єкт превенції, серед заходів ювенальної превенції можна виділити: а) заходи позитивної профілактики (інформування, виховання, правова пропаганда, заохочення, психокорекція, соціальна допомога, наставництво й т. ін.); б) установлення певних нормативних правил (обмежень, зобов'язань, заборон) і контроль їхнього дотримання фізичними, юридичними, посадовими особами; в) заходи адміністративного попередження, у тому числі превентивні поліцейські заходи; ґ) припинення ювенальних правопорушень, порушень прав та законних інтересів дітей.

Висновки. Завдяки сприянню міжнародних (іноземних) інституцій, ювенальна юстиція в уявленні українського суспільства все більше постає як система діагностування та превенції (профілактики) проблем ювенальної девіації. Це зумовлює розширення кола суб'єктів ювенальної юстиції, форм та методів їхньої діяльності, необхідність координації спільних дій. З урахуванням цього, можемо стверджувати, що значну частину такого соціально-правового інституту, як ювенальна юстиція на сьогодні утворює ювенальна превенція.

Вона розглядається як:

- а) вихідна засада (принцип) ювенальної юстиції;
- б) найкраща форма забезпечення інтересів дитини, що перебуває в групі ризику чи в конфлікті із законом або потребує державного захисту й підтримки;
- в) відносно окремих (автономний напрям у системі ювенальної юстиції) вид суспільно-правових відносин, який має свій об'єкт правового впливу й систему суб'єктів, які цей вплив здійснюють у визначених законодавством межах;

- г) мультидисциплінарний вид діяльності цих суб'єктів, який включає комплекс правових та неправових (соціально-економічних, освітньо-виховних, медичних, психологічних та організаційно-фінансових) заходів.

Представлена в статті класифікація, крім суто теоретичного інтересу, має і прикладне значення, оскільки дозволяє здійснити систематизований аналіз заходів різних рівнів (видів) ювенальної превенції, компетенцію суб'єктів цієї діяльності, їхнє правове врегулювання. Надалі на підставі окреслених положень планується дослідити систему превентивних заходів та визначити їхнє місце в комплексі ювенальних технологій, суб'єктний склад цього напрямку ювенальної юстиції.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. З урахуванням викладених у цій статті узагальнень у подальших дослідженнях планується обґрунтувати таке:

- формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері ювенальної превенції в Україні слід покласти на Міжвідомчу координаційну раду з питань правосуддя щодо неповнолітніх (із питань ювенальної юстиції), але вже як на орган публічного адміністрування, що функціонує на постійній основі у структурі Міністерства юстиції України, і Департамент ювенальної юстиції та профілактики правопорушень серед дітей – робочий орган Міжвідомчої координаційної ради (у перспективі);

- ювенально-превентивна діяльність в Україні має вибудовуватися та проводитися за принципом програмно-функціонального континууму;

- у Державному та місцевих бюджетах необхідно передбачати окрему статтю видатків, пов'язану з виділенням коштів на розробку, впровадження та забезпечення функціонування превентивних (профілактичних) програм у сфері ювенальної юстиції. Головним розпорядником таких коштів призначити Міжвідомчу координаційну раду з питань ювенальної юстиції та її відповідні територіальні підрозділи – для місцевих бюджетів, відповідно.

Сукупно такі заходи сприятимуть зміцненню адміністративно-фінансової та організаційної складової функціонування превентивної частини системи ювенальної юстиції.

Список використаних джерел

1. United Nations Office on drugs and crime. (June 2011). Criteria for the Design and Evaluation of Juvenile Justice Reform Programmes. New York, 50. URL : https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Criteria_for_the_Design_and_Evaluation_of_Juvenile_Justice_Reform_Programmes.pdf (дата звернення: 12.01.2020).
2. O'Mahony, D. & Deazley, R. (2000). Juvenile crime and justice Northern Ireland. Belfast, Northern Ireland Office, 100. URL : https://www.academia.edu/39653749/Juvenile_crime_and_justice_Northern_Ireland?email_work_card=thumbnail (дата звернення: 12.01.2020).
3. Van Bueren, G. (1998). The International Law on the Rights of the Child. Hague/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers, 435. URL : <https://books.google.com.ua/books?id=xEAmkaqn8IMC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false> (дата звернення: 12.01.2020).
4. Loeber, R., Farrington, D. P. & Petechuk, D. (May, 2003). Child Delinquency: Early Intervention and Prevention. *Child Delinquency: Bulletin*, 19. URL : <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/ojdp/186162.pdf> (дата звернення: 01.02.2020).
5. Nedzinskas, E. & Janušauskas, A. (2008). Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos aktualijos Lietuvoje. *Vadyba*, 2 (13), 107–110. URL : <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=153845> (дата звернення: 07.02.2020).
6. Поволоцька С. Г. Діяльність органів внутрішніх справ по профілактиці правопорушень серед неповнолітніх (адміністративно-управлінське дослідження) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2005. 20 с.
7. Користін О. Є. Особливості злочинності неповнолітніх та специфіка її профілактики (за матеріалами південного регіону України). *Південноукраїнський правовий часопис*. 2014. № 14. С. 16–19.

8. Лесько Н. В. Адміністративно-правова діяльність органів і служб у справах дітей щодо профілактики правопорушень : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2013. 20 с.
9. Костенко Я. В. Ювенальна превенція як форма діяльності органів поліції України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер. : Юриспруденція. 2018. № 31. С. 77–79.
10. Ищенко И. В. Ювенальная превенция как новая парадигма профилактики правонарушений среди детей. *Труды Академии МВД Республики Таджикистан*. 2017. № 4 (36). С. 111–117.
11. Веселов Н. Ю. Ювенальная юстиция в системе обеспечения прав детей. *Вестник КазНУ им. Аль-Фараби*. Серия юридическая. 2019. № 3 (91). С. 42–52.
12. UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General comment No 10 (2007): Children's Rights in Juvenile Justice, 25 April 2007, CRC/C/GC/10. URL : <https://www.refworld.org/docid/4670fca12.html> (дата звернення: 06.02.2020).

References

1. United Nations Office on drugs and crime. (June 2011). Criteria for the Design and Evaluation of Juvenile Justice Reform Programmes. New York. URL : https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Criteria_for_the_Design_and_Evaluation_of_Juvenile_Justice_Reform_Programmes.pdf.
2. O'Mahony, D. & Deazley, R. (2000). Juvenile crime and justice Northern Ireland. Belfast, Northern Ireland Office. URL: https://www.academia.edu/39653749/Juvenile_crime_and_justice_Northern_Ireland?email_work_card=thumbnail.
3. Van Bueren, G. (1998). The International Law on the Rights of the Child. Hague/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers. URL : <https://books.google.com.ua/books?id=xEAmkaqn8IMC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>.
4. Loeber, R., Farrington, D.P. & Petechuk, D. (May, 2003). Child Delinquency: Early Intervention and Prevention. *Child Delinquency: Bulletin, May*. URL : <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/ojjdp/186162.pdf>.
5. Nedzinskas, E. & Janušauskas, A. (2008). Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos aktualijos Lietuvoje [Topicalities of prevention of juvenile delinquency in Lithuania]. *Vadyba [Management]*, 2(13), 107–110. URL : <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=153845> [in Lithuanian].
6. Povolotska, S. H. (2005). Diialnist orhaniv vnutrishnikh sprav po profilaktytsi pravoporushen sered nepovnolitnikh (administratyvno-upravlinske doslidzhennia) [Activities of law enforcement agencies for the prevention of juvenile delinquency (administrative-administrative study)]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
7. Korystin, O. Ye. (2014). Osoblyvosti zlochynnosti nepovnolitnikh ta spetsyfika yii profilaktyky (za materialamy pivdennoho rehionu Ukrainy) [Features of juvenile delinquency and specificity of its prevention (based on materials of the southern region of Ukraine)]. *South Ukrainian Law Journal*. 14. S. 16–19 [in Ukrainian].
8. Lesko, N. V. (2013). Administratyvno-pravova diialnist orhaniv i sluzhb u spravakh ditei shchodo profilaktyky pravoporushen [Administrative and legal activities of the authorities and services for the prevention of offenses]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Lviv. [in Ukrainian].
9. Kostenko, Ya. V. (2018). Yuvenalna preventsiia yak forma diialnosti orhaniv politsii Ukrainy [Juvenile prevention as a form of activity of the police of Ukraine]. *Scientific Bulletin of the International Humanities University*. Series: Jurisprudence. 31. S.77–79. [in Ukrainian].
10. Ishhenko, I.V. (2017). Juvenal'naja prevencija kak novaja paradiigma profilaktiki pravonarushenij sredi detej [Juvenile prevention as a new paradigm for preventing crime among children]. *Proceedings of the Academy of MIA of the Republic of Tajikistan*. 4 (36). S.111–117. [in Russian].
11. Veselov, N. Ju. (2019). Juvenal'naja justicija v sisteme obespechenija prav detej [Juvenile justice in the system of ensuring the rights of children]. *Bulletin of the Kazakh National University of Al-Farabi*. Law Series. 3 (91). S. 42–52. [in Russian].
12. UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General comment No 10 (2007): Children's Rights in Juvenile Justice, 25 April 2007, CRC/C/GC/10. URL : <https://www.refworld.org/docid/4670fca12.html>.

Veselov Mykola,

PhD in Law, Associate Professor

(National University «Odessa Law Academy», Kryvyi Rih)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3963-2764>

JUVENILE PREVENTION IN THE JUVENILE JUSTICE SYSTEM

Problem setting. Preventing the demoralization and criminalization of children is a priority for each country's society and government. One way to reduce the level of juvenile offenses is to create a proper mechanism for eliminating the causes and conditions of their commission and early termination. Recent research and publications analysis. At the scientific level, this issue was studied by G. Van Bueren, D. O'Mahony & R. Deazley, R., R. Loeber, D. Farrington, D. Petechuk, S. Povolotska, O. Koristin, N. Lesko, I. Ishchenko. At the same time, for the Ukrainian legal sciences, «juvenile prevention» is a relatively new category that requires additional knowledge about its substantive content and relationship with the institute of juvenile justice. Paper objective. The purpose of the study is to form an idea of juvenile prevention as part of juvenile justice, its meaningful content and classification of its types (measures). Paper main body. Juvenile prevention is justified to include the prevention and cessation of juvenile delinquency, as well as the protection of their rights to life, health, proper care and education. The connection of this area of public administration with the Institute of Juvenile Justice is emphasized. The author gives a classification of types of juvenile prevention: by function and address orientation: a) juvenile-deviant; b) juvenile protection; by nature and focus: a) overall; b) special; in scope and territory of implementation: a) nationwide; b) regional; c) local or municipal; d) locally. Differentiation of preventive measures is also presented. Conclusions of the research. It is established that juvenile prevention is considered as: the principle of juvenile justice; the best form of ensuring the interests of the child; a relatively autonomous form of social and legal relations in the juvenile justice system, which has its own object of legal influence and a system of subjects; multidisciplinary activity of these entities, which includes a set of legal and non-legal (social, educational, medical etc.) measures.

Key words: child; minor; prevention; juvenile prevention; juvenile justice.

Надійшла до редколегії 21.02.2020